

‘Wat kan ick beter doen...?’ Over de inleidende strofen van Jeremias de Deckers *Goede Vrydag* (1651)

Ton van Strien

Samenvatting

In de vijf inleidende strofen van *Goede Vrijdag* (1650) van Jeremias de Decker (1609-1666) presenteert de dichter zichzelf op bedrieglijk bescheiden wijze als iemand die het hoogste in de kunst nastreeft.

Abstract

In the five introductory stanzas of *Good Friday* (1650) by Jeremias de Decker (1609-1666), the poet presents himself in a deceptively modest way as someone who aspires to the highest level in art.

Jeremias de Deckers *Goede Vrydag ofte het lyden onses Heeren Jesu Christi* is vanaf de eerste uitgave in 1651 erkend als een meesterwerk. Tijdens De Deckers leven is het driemaal herdrukt, en tot in de twintigste eeuw nog zesmaal, nog afgezien van school- en studie-uitgaven, waarvan die van Buitendijk (1958, 1978) de voornaamste is. In 1990 publiceerde Jan Konst zijn klassiek geworden studie over de retorische technieken waarmee in *Goede Vrydag* de emoties van de lezers worden gespeeld. Ook nu is het gedicht niet vergeten (Joosten, 2015, 2020). In deze bijdrage sta ik stil bij de vijf korte strofen waarmee *Goede Vrydag* wordt ingeleid.¹ Op bedrieglijk onnadrukkelijke wijze presenteert De Decker zich hier als een ambitieus dichter, die zijn lezers misschien wel meer wil geven dan iemand ooit gelukt is.

¹ In de eerste uitgave uit 1651 staat boven deze twintig versregels ‘Inleydinge’. In latere uitgaven is dit opschrift vervangen door het motto *Tantae molis erat sceptrum confringere mortis* (‘zoveel inspanning kostte het de heerschappij van de dood te verbreken’, een variatie op Vergilius, *Aeneis* I, 33). Voor de diverse uitgaven en tekstkritisch commentaar, zie verder Buitendijk, 1978.

Fig. 1: *Rembrandt van Rijn* (1606-1669), *Christus aan het kruis* (1631).
Église Saint-Vincent du Mas-d'Agenais, Lot-et-Garonne, Frankrijk
(via: *Wikimedia Commons*).

De enige die tot dusver meer dan voorbijgaande aandacht aan deze inleiding geschonken heeft, is Buitendijk. Zijn samenvatting luidt als volgt (Buitendijk, 1978, p. 55):

- str. 1: ik wil over het lijden van Jezus een klaagzang dichten, en over mijn zonden in verband met dat lijden;
- str. 2: daden van vorsten interesseren mij niet, laat een ander daar maar over dichten;
- str. 3: ik stel mij het kruislijden voor en wil dat uitbeelden;

str. 4: ik behoef daarvoor niet de Muzen aan te roepen, maar bid om inspiratie door de Heilige Geest;

str. 5: ik moge dus dichten, zij het met droefheid, over die dood die ons het eeuwige leven doet beërven.

Dat staat er natuurlijk ongeveer. Maar meteen al de eerste strofe roept vragen op die zo niet gezien worden. Ik citeer de tekst naar Buitendijks uitgave (r. 1-4):

Nadien ons dese dag te nooden schijnt veel eer
Tot klachten als tot kluchten:
Soo voel ik my beweegt uw bitter lijden, Heer,
En in uw lijden, laes! myn' sonden te besuchten.

Hoezo 'schijnt' deze dag 'veel eer' om klachten dan om 'kluchten' te vragen? Wat ook de precieze betekenis is van die laatste term (Buitendijk wijdt er een hele paragraaf aan, die ik hier voorbijga), het lijkt me voor elke christen vanzelfsprekend dat Goede Vrijdag eerder een dag is voor klachten dan voor 'kluchten'. Ook staat er niet dat de dichter over het lijden van Christus 'wil' zingen, maar dat hij zich 'bewogen voelt', wat toch niet helemaal hetzelfde is. En wie zijn 'wij' (vgl. 'ons', r. 1)? In wat volgt zal ik vanwege de beperkte ruimte niet telkens met Buitendijk in discussie gaan, maar laten zien hoe ik deze vier strofen lees, met dank aan alle eerdere auteurs en speciaal ook aan de studenten met wie ik in een nog niet al te ver verleden over deze tekst van gedachten gewisseld heb.

Op die laatste vraag – wie zijn 'wij'? – past alleen het antwoord 'wij dichters'. Niet 'wij christenen'. Goede Vrijdag is voor christenen vanzelfsprekend een dag van rouw, zo niet over het lijden van Christus, dan toch over de eigen zonden die daar de oorzaak van zijn. Daarom *schijnt* het voor deze dichter het meest aangewezen onderwerp. Maar hij kan alleen voor zichzelf spreken, niet voor anderen (tweede strofe, r. 5-8):

Een ander, Christe, mag (indien 't hem lust) een lied
Op vorsten-daden smeden:
Voor my (ik spreke rond) 't en raekt 't en roert my niet
Wat Caesar heeft gedaan, maer wat ghy hebt geleden.

Hij gunt iedereen zijn favoriete thema, ook op Goede Vrijdag. Maar zelf heeft hij geen keus. Zelfs de meest prestigieuze poëtische stof laat hem koud ('ik

zeg het maar ronduit’, zegt hij erbij). Niet de daden van Caesar, maar het lijden van Christus houdt hem bezig.

Ieder het zijne; het klinkt bescheiden genoeg. Maar op deze manier presenteert hij zichzelf wel als een dichter van een heel ander kaliber dan die ‘ander’. Hij ‘smeedt geen verzen’ uit ‘lust’, maar schrijft uit noodzaak. Zo vol is hij van het lijden van Christus dat hij er wel over schrijven moet (derde strofe, r. 9-12):

Ik dencke menigmael nu aen die felle roên,
Nu aen dat valsch betichten,
Nu weer aen kroon en kruys; wat kan ik beter doen,
Als die gedachten eens uytwerpen in gedichten?

Terzijde: dat een dichter zijn lezers niet voor het uitkiezen heeft, blijkt wel uit de reactie van de literatuurhistoricus Gerrit Kalff (1853-1926), die bij deze regels opmerkt dat men ‘argwanend gestemd’ wordt ‘tegenover een dichter die de behandeling van zulk eene stof aanvangt met de overweging: “Wat kan ick beter doen // Dan die gedachten eens uitwerpen in gedichten?”’ (Kalff, 1909, p. 447). Alsof de dichter zegt dat hij even niets beters te doen weet. Hij kan niets beters doen omdat de stof hem geheel en al beheerst. Horatius zegt in de *Ars Poetica* dat alleen wie zelf huilt, mensen aan het huilen kan brengen.² Als iemand aan de eis voldoet, dan is het deze dichter (zie ook r. 18). Om zijn lezers te raken hoeft hij slechts de gedachten waar hij zo vol van is ‘uit te werpen in gedichten’.

Láten gedachten zich ‘uitwerpen in gedichten’? Joosten (2020) wijst met enige verbazing op de ‘expressieve poëtica’ die zich hier manifesteert. Wat daarvan zij, deze dichter is geen Bilderdijk, voor wie poëzie zonder meer ‘uitstorting van het gevoel’ was. Hij weet dat hij het niet alleen kan, net zomin als die ander met zijn epos over Caesar. Die roept de Muzen aan om bijstand. Deze dichter doet dat juist niet (vierde strofe, r. 13-16):

En ik en hoeve hier toe ’k en weet wat Muzen niet
Om konst en kracht t’erlangen
Neen, neen: uw geest, die kracht in alle geesten giet,
Geef kracht aen mijnen geest, en geest aen mijn’ gesangen;

² Horatius, *Ars Poetica*, 102-103: ‘si vis me flere dolendum est primum ipsi tibi [...]’. In de vertaling van Schrijvers: ‘verlang je dat ik huil, huil zelf dan eerst.’ (Horatius, 1990, p. 32-33).

‘Neen, neen!’ Waarom zo fel? Niet omdat een christendichter niet in die heidense Muzen zou ‘geloven’. Niemand geloofde dat die echt bestonden. Maar ze stonden ergens voor: voor ‘kunst en kracht’, met andere woorden voor het vermogen om mooie verzen te schrijven. Deze dichter wil geen mooie verzen schrijven. Hij ‘voelt zich bewogen’ om te laten zien waar zijn hart vol van is, en de influisteringen van de Muzen zouden hem alleen maar afleiden. De kracht die hij nodig heeft, is dan ook geen kwestie van kunstvaardigheid en uithoudingsvermogen, maar de kracht van de Heilige Geest, die (naar Mattheüs 10:19-20) de apostelen de juiste woorden in de mond gaf. Die alleen kan zijn verzen bezielen (‘geest’ geven), zoals hun woorden door de Geest bezielde werden.

Met die bijstand hoeft hij zich over de kwaliteit van zijn werk geen zorgen te maken. Sterk mij door die geest, zo besluit hij zijn gebed (strofe 5, r. 17-20):

Op dat ik, onvermoeyt van aerdsche sorgen, sing,
Hoewel niet zonder schreyen,
Hoe swaer die smerte was die u door ’t herte ging,
En welk’ een doot ons moest in ’t eeuwig leven leyen.

Hij zal dan een gedicht kunnen schrijven dat niet vertelt dát Christus pijn leed en dát Zijn dood de weg tot het eeuwige leven opende, maar dat zijn lezers doet ervaren ‘hoe hevig die pijn was, en wat voor dood daarvoor nodig was’. Het zal het onvoorstelbare voorstelbaar maken. Als voor een zeventiende-eeuwse dichter ‘uitbeelding van de werkelijkheid’ het hoofddoel was van alle kunst, wordt hier aan meer dan de hoogste eis voldaan.

‘Onvermoeid van aardse zorgen, hoewel niet zonder schreien.’ Dat had hij gedroomd. Een dichter schreit niet, dat wist Jeremias de Decker net zo goed als Nijhoff.³ De oproep van Horatius om ‘zelf te huilen’ is ook niet gericht aan auteurs, maar aan hun personages, die ‘levensecht’ moeten zijn.⁴ Daar gaat heel veel ‘aardse zorg’ in zitten – en van *Goede Vrydag* heeft Konst laten zien hoeveel. Maar niet iedere dichter slaagt erin een droom zo op te schrijven dat het is alsof hij er zelf in gelooft.

³ ‘Een dichter schreit niet’: citaat uit Nijhoffs bespreking van de bundel *Verzen* van Johan Toot (1925), vgl. Nijhoff, 1961, p. 285. Bekend als titel van de dissertatie van W.J. van den Akker uit 1985.

⁴ Vgl. Schrijvers in Horatius, 1990, p. 13: ‘In de context slaat “jij” [...] op het tragische toneel-personage.’

Over de auteur

Ton van Strien was docent historische Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit Utrecht en de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij publiceert over Nederlandse poëzie en poëtica in de zeventiende en achttiende eeuw.

Literatuurlijst

- Buitendijk, W.J.C.** (red.) (1978). Jeremias de Decker, *Goede vrijdag ofte Het lijden onses heeren Jesu Christi*. Culemborg: Tjeenk Willink/Noorduijn (met eerdere literatuur). Eerder uitgegeven in 1958, licht gecorrigeerd.
- Horatius** (1990). *Ars Poetica*. red. P. Schrijvers. Amsterdam: Polak & Van Gennep.
- Joosten, J.** (2015). 'Jeremias de Decker, Goede vrijdag.' In Geerdink, N, Joosten, J. & Oosterman, J. (red.), *De leeslijst. 222 werken uit de Nederlandstalige literatuur*. Nijmegen: Vantilt, pp. 94-95.
- Joosten, J.** (2020). 'Het lijden van Christus.' <<https://neerlandistiek.nl/2020/04/het-lijden-van-christus/>> [10 april 2020].
- Kalff, G.** (1909). *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde, deel 4*. Groningen: J.B. Wolters.
- Konst, J.** (1990). 'De retorica van het "movere" in Jeremias de Deckers "Goede Vrijdag ofte het Lijden onses Heeren Jesu Christi".' *De Nieuwe Taalgids*, 83: 298-312.
- Nijhoff, M.** (1982). *Verzameld Werk II: Kritisch en verhalend proza*, red. G. Borgers & G. Kamphuis. Amsterdam: Bert Bakker.